

ปัญหาประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ปกครองท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2457¹

ธิดิกานต์ มาสิง²

จากการศึกษาปัญหาประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ปกครองท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2457 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติ ความเป็นมา แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนัน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าผู้ปกครองท้องถิ่น ทำให้ผู้ศึกษาได้รับความรู้ความเข้าใจว่า ผู้ปกครองท้องถิ่นอย่างกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นตำแหน่งที่อยู่คู่กับประเทศไทยและการปกครองของประเทศไทยมาอย่างยาวนาน ในฐานะบุคคลซึ่งเป็นผู้ปกครองในพื้นที่ตำบล หมู่บ้าน โดยทำหน้าที่เป็นตัวแทนของรัฐในการประสานความร่วมมือ ประสานการทำงาน กับหน่วยงานราชการต่างๆ ทั้งราชการส่วนกลาง ราชการส่วนภูมิภาค และราชการส่วนท้องถิ่นกับราษฎรในพื้นที่ นอกจากนี้ ยังต้องเป็นตัวแทนของราษฎรในพื้นที่ในการนำปัญหา ความเดือดร้อน ความต้องการต่างๆ ของราษฎรแจ้งต่อส่วนราชการต่างๆ เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและสนองต่อความต้องการของราษฎร รวมทั้งการทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือนายอำเภอในการปฏิบัติหน้าที่ด้านการอำนวยความสะดวก การรักษาความสงบเรียบร้อย การสร้างความเป็นเอกภาพในท้องถิ่น และการบำบัดทุกข์ บำรุงสุข ฯลฯ โดยได้มีการตรากฎหมายเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น ได้แก่ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่น ร.ศ.116 ซึ่งต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่น พระพุทธศักราช 2457 ขึ้นใช้บังคับเป็นกฎหมายหลักแทน และยังมีการใช้มาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2457 ที่ได้มีการกำหนดที่มา การเข้าสู่ตำแหน่ง การพ้นจากตำแหน่ง อำนาจหน้าที่ของผู้ปกครองท้องถิ่นแล้ว ผู้ปกครองท้องถิ่นยังคงมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายอื่นๆ อีกด้วย โดยผู้ปกครองท้องถิ่นยังเป็นตัวแทนของรัฐในการปฏิบัติหน้าที่ทุกกระทรวง ทบวง กรม ตามที่กฎหมายกำหนด และยังเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายอื่นอีกหลายฉบับที่กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่เฉพาะ เช่น เป็นตัวแทนของรัฐในการปฏิบัติหน้าที่ของทุกกระทรวง ทบวง กรม ที่มีได้ถ่ายโอนไปให้ท้องถิ่น ดำเนินการอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับความอาญา ในฐานะเป็นพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจตามมาตรา 2 (1) (16) มาตรา 72 และมาตรา 92 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา การเป็นผู้ไต่ถามไต่ถามประณีประนอม ข้อพิพาทของราษฎรในท้องถิ่น จึงจะเห็นได้ว่าผู้ปกครองท้องถิ่นที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก แต่กฎหมายหลัก

¹ บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระ เรื่อง ปัญหาประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ปกครองท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2457 โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์จุฑา วงศ์ทองสรรค์ และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์ประเทือง ธนิยผล และรองศาสตราจารย์รัล เล็งวิทย์

² นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต (ส่วนภูมิภาค) คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ที่บังคับใช้กับผู้ปกครองท้องถิ่นอย่างพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2457 มีหลายมาตราที่ยังคงเป็นปัญหาในการนำมาบังคับใช้กับผู้ปกครองท้องถิ่น ซึ่งส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของผู้ปกครองท้องถิ่นเป็นอย่างมาก อีกทั้งยังเป็นอุปสรรคต่อบุคคลที่ต้องการจะเข้าสู่ตำแหน่ง เป็นเหตุให้ไม่สามารถเป็นตัวแทนของราษฎรในท้องถิ่นนั้นๆ ได้ จึงควรต้องมีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2457 ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน และครอบคลุม

จากการศึกษาทำให้ทราบว่าพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2457 มีปัญหาหลายประการ ซึ่งส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ปกครองท้องถิ่นหลายประการ ซึ่งสรุปได้ ดังต่อไปนี้

ปัญหาประการแรก คือ ปัญหาเกี่ยวกับคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามการเป็นผู้ใหญ่บ้าน มาตรา 12 (11) เนื่องจากมาตราดังกล่าวได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่น (ฉบับที่ 9) พ.ศ. 2535 ซึ่งได้บัญญัติไว้เป็นเวลานานแล้ว เป็นการกำหนดคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของผู้ที่จะได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านว่าต้องไม่เคยเป็นผู้เคยต้องคำพิพากษาถึงที่สุดว่ากระทำความผิดเกี่ยวกับกฎหมายหลายฉบับ โดยไม่ได้กำหนดฐานความผิด หรือกำหนดระยะเวลาที่พ้นโทษในการกระทำความผิดไว้ให้ชัดเจน ซึ่งเป็นการจำกัดสิทธิของผู้ที่จะสมัครรับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านไว้ตลอดชีวิต ไม่มีการจำแนกประเภทการกระทำ ความหนักเบาแห่งสภาพบังคับตามลักษณะและพฤติการณ์แห่งการกระทำ จึงเป็นการเพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุไม่ได้สัดส่วน ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่นำไปใช้ในการพิจารณาคุณสมบัติของผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และแพทย์ประจำตำบลด้วย

ปัญหาประการที่สอง คือ ปัญหาเกี่ยวกับการพ้นจากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน มาตรา 14 (11) ซึ่งมาตราดังกล่าวได้กำหนดถึงเหตุที่ผู้ใหญ่บ้านต้องพ้นจากตำแหน่งในกรณี ไม่ผ่านการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ โดยได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ไว้ในระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน พ.ศ. 2559 ซึ่งระเบียบดังกล่าวมีปัญหาอยู่หลายประการ ทั้งการกำหนดให้มีจำนวนราษฎรขั้นต่ำไม่น้อยกว่า 20 คน ซึ่งแต่ละหมู่บ้านมีจำนวนราษฎรในหมู่บ้านไม่เท่ากัน โดยมีจำนวนราษฎรตั้งแต่หลักร้อยจนถึงหลักพันคน จึงไม่สอดคล้องกับจำนวนราษฎรที่มีสิทธิเข้าร่วมประเมิน และการกำหนดให้เป็นดุลพินิจของคณะกรรมการประเมินในการกำหนดจำนวนราษฎรได้เอง ซึ่งไม่ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาจำนวนราษฎรที่รับฟังความคิดเห็นไว้ โดยชัดเจน ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของราษฎรในหมู่บ้าน จึงอาจทำให้ไม่สามารถรับฟังความคิดเห็นของราษฎรได้ครบถ้วนครอบคลุม อีกทั้งยังกำหนดให้คณะกรรมการประเมินรับฟังความคิดเห็นของราษฎรที่เข้ารับฟังการประเมินไว้เพียงเพื่อประกอบการพิจารณาของคณะกรรมการเท่านั้น ดังนั้น หากความเห็นของราษฎรให้ผู้ใหญ่บ้านไม่ผ่าน แต่คณะกรรมการพิจารณาแล้วให้ผ่าน ผู้ใหญ่บ้านนั้นก็จะผ่านการประเมิน จึงแสดงให้เห็นว่าราษฎรไม่ได้มีส่วนร่วมในการประเมินผู้ใหญ่บ้านอย่างแท้จริง จึงไม่อาจสะท้อนการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านได้ จึงควรกำหนดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนตามจำนวน

ที่เหมาะสม และมีหลักเกณฑ์ที่ทำให้ความคิดเห็นของประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านอย่างแท้จริง

ปัญหาประการที่สาม คือ ปัญหาผู้รักษาการแทนผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 มิได้มีการบัญญัติกรณีการรักษาการแทนผู้ใหญ่บ้านไว้เป็นการเฉพาะ มีเพียงการบัญญัติในกรณีที่ผู้ใหญ่บ้านไม่สามารถทำหน้าที่ผู้ใหญ่บ้านได้ชั่วคราวให้มีการมอบหน้าที่ให้ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่งคนใด แต่ในกรณีที่หมู่บ้านไม่มีผู้ใหญ่บ้าน เนื่องจากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านว่างลง หรือผู้ใหญ่บ้านไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้เนื่องจากถูกนายอำเภอสั่งให้พักหน้าที่ ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นการเฉพาะ แม้ว่าพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 มาตรา 29 ทวิ ได้กำหนดให้กำนันมีอำนาจหน้าที่ปกครองราษฎรที่อยู่ในเขตตำบลนั้น และมาตรา 34 กำหนดอำนาจหน้าที่ของกำนันเป็นนายตำบลให้มีหน้าที่ในการตรวจตรารักษาความปกติเรียบร้อยในตำบล และมาตรา 34 ทวิ กำหนดให้กำนันมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งหากมีเหตุจำเป็นเร่งด่วนที่จะทำให้เกิดความเสียหายแก่ราษฎรหรือทางราชการในหมู่บ้านที่อยู่ในเขตตำบลด้วย ทำให้กำนันเป็นผู้ดูแลหมู่บ้านที่ไม่มีผู้ใหญ่บ้าน แต่ก็ไม่ใช่การบัญญัติการรักษาการแทนไว้โดยตรง

ปัญหาประเด็นสุดท้าย คือ ปัญหาช่องว่างทางกฎหมายของตำแหน่งสารวัตรกำนัน ซึ่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 มาตรา 44 ให้อำนาจกำนันในการร้องขอต่อผู้ว่าราชการจังหวัดให้ตั้งสารวัตรกำนัน โดยไม่ได้มีมาตราใดได้มีการระบุถึงคุณสมบัติหรือลักษณะต้องห้าม หรือการลงโทษทางวินัย เฉกเช่นเดียวกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แสดงให้เห็นว่ากำนันสามารถตั้งผู้ใดเป็นสารวัตรกำนันก็ได้ โดยไม่ต้องพิจารณาถึงคุณสมบัติของผู้ที่มาดำรงตำแหน่ง และไม่มีมาตราใดระบุให้ลงโทษทางวินัยต่อสารวัตรกำนันได้หากกระทำความผิด ทั้งๆ ที่สารวัตรกำนันได้รับเงินค่าตอบแทนจากการปฏิบัติหน้าที่เท่ากับตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน มีสิทธิได้รับการเลื่อนขั้นเงินเดือนตอบแทน และการได้รับรางวัลหากปฏิบัติหน้าที่ดีเด่น เฉกเช่นเดียวกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แต่กลับไม่มีการกำหนดมาตรการใดๆ เพื่อใช้บังคับ และควบคุมการปฏิบัติหน้าที่ของสารวัตรกำนันไว้เลย จึงควรมีการกำหนดคุณสมบัติและลักษณะต้องห้าม และการดำเนินการทางวินัยแก่สารวัตรกำนัน

จากการศึกษาค้นคว้าปัญหาประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ปกครองท้องที่ ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ผู้ศึกษาพบว่า มีข้อเสนอแนะ คือ

1. ปัญหาเกี่ยวกับคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามการเป็นผู้ใหญ่บ้าน มาตรา 12 (11) ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะคือ ควรแก้ไขบทบัญญัติมาตรา 12 (11) โดยแบ่งออกเป็นกลุ่มกำหนดกรอบเวลาการลงโทษ และกลุ่มกฎหมาย เพื่อระบุนานความผิด เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคล และนำหลักนิติธรรมหลักความได้สัดส่วนมาใช้

“ผู้ต้องคำพิพากษาถึงที่สุด ดังต่อไปนี้

ก. กฎหมายว่าด้วยป่าไม้ กฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ กฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า กฎหมายว่าด้วยอุทยานแห่งชาติ กฎหมายว่าด้วยศุลกากร ได้พ้นโทษหรือต้องคำพิพากษามายังไม่ถึงสิบปีนับถึงวันสมัคร

ข. กฎหมายว่าด้วยยาเสพติด ในฐานะความผิดเป็นผู้ผลิต นำเข้า ส่งออก หรือผู้ค้า กฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้ง ในฐานะความผิดกระทำการอันเป็นการทุจริตในการเลือกตั้ง กฎหมายว่าด้วยอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน ในฐานะความผิดเกี่ยวกับอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน หรือวัตถุระเบิดที่นายทะเบียนไม่อาจออกใบอนุญาตให้ได้ กฎหมายว่าด้วยการพนัน ในฐานะความผิดจัดให้มีการเล่นการพนัน”

2. ปัญหาเกี่ยวกับการพ้นจากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน มาตรา 14 (11) เมื่อพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ได้กำหนดให้ต้องประเมินการปฏิบัติหน้าที่ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อเป็นกลไกในการกำกับดูแลการปฏิบัติหน้าที่โดยให้รับฟังความคิดเห็นของราษฎรในหมู่บ้านประกอบการประเมินการปฏิบัติหน้าที่เป็นการเปิดโอกาสให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการประเมินการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้การแสดงความคิดเห็นเป็นกลไกที่ใช้ในการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ที่มีประสิทธิภาพ ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะให้แก้ไขบทบัญญัติมาตรา 14 (11)

“ไม่ผ่านการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ซึ่งต้องทำอย่างน้อยทุกห้าปีนับแต่วันที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กระทรวงมหาดไทยกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา ทั้งนี้ หากคณะกรรมการประเมินผลประเมินให้ผ่านการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ แต่ราษฎรผู้มีความประพฤติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 11 ในหมู่บ้านนั้นจำนวนไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของราษฎรผู้มีความประพฤติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 11 มีความคิดเห็นให้ผู้ใหญ่บ้านนั้นไม่ผ่านการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ให้นายอำเภอสั่งให้พ้นจากตำแหน่ง”

3. ปัญหาผู้รักษาการแทนผู้ใหญ่บ้าน เมื่อตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านว่างลงหรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ย่อมเป็นเหตุให้กิจการงานต่างๆ ของหมู่บ้านหยุดชะงักไป จึงต้องกำหนดให้มีบุคคลอื่นๆ ปฏิบัติงานแทนผู้ใหญ่บ้าน เพื่อให้การจัดทำบริการสาธารณะมีความต่อเนื่อง เมื่อผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ช่วยนายอำเภอ เมื่อตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านว่างลง อำนาจจึงควรกลับสู่นายอำเภอ เพื่อให้การปฏิบัติงานในหมู่บ้านเป็นไปด้วยความต่อเนื่อง แต่ก็ห้ามนายอำเภอที่จะมอบหมายให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นผู้รักษาการแทนผู้ใหญ่บ้าน โดยการตั้งผู้รักษาการแทนผู้ใหญ่บ้าน ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะให้เพิ่มเติมบทบัญญัติของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457

“เมื่อตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านว่างลงให้นายอำเภอเป็นผู้รักษาการแทนผู้ใหญ่บ้านนั้น จนกว่าจะมีผู้ใหญ่บ้านใหม่ หากนายอำเภอมอบหมายให้ผู้ใดเป็นผู้รักษาการแทนผู้ใหญ่บ้านนั้นแทนนายอำเภอให้นายอำเภอรายงานผู้ว่าราชการจังหวัดทราบด้วย

เมื่อผู้ใหญ่บ้านใดไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครองซึ่งมีอาวุโสสูงสุด เป็นผู้รักษาการแทนผู้ใหญ่บ้าน หากผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครองมีอาวุโสเท่ากันให้นายอำเภอเป็นผู้พิจารณามอบหมายผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครองคนหนึ่งคนใดเป็นผู้รักษาการแทนผู้ใหญ่บ้านนั้น

ทั้งนี้ ให้ผู้รักษาการแทนผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับผู้ใหญ่บ้านที่ตนรักษาการแทน เว้นแต่กรณีตามมาตรา 40”

4. ปัญหาช่องว่างทางกฎหมายของตำแหน่งสารวัตรกำนัน พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 มิได้บัญญัติคุณสมบัติของตำแหน่งสารวัตรกำนันไว้โดยเฉพาะ แต่การที่สารวัตรกำนันเป็นผู้รับใช้สอยกำนัน เป็นผู้ช่วยเหลือกำนัน ย่อมต้องปฏิบัติหน้าที่ตามที่กำนันมอบหมาย และย่อมเป็นตำแหน่งที่มีบทบาทในตำบล การที่จะกำหนดให้ผู้ใดเป็นสารวัตรกำนันให้พิจารณาจากคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของการเป็นผู้ใหญ่บ้าน ตามมาตรา 12 ย่อมมีความสอดคล้องกับบทบาทของปฏิบัติหน้าที่ที่ต้องเป็นผู้ที่เหมาะสมกับตำแหน่งผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะให้แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 มาตรา 44 ดังต่อไปนี้

“ในตำบล 1 ให้มีสารวัตรสำหรับเป็นผู้ช่วยและรับใช้สอยของกำนัน 2 คน ผู้ที่จะเป็นสารวัตรนี้แล้วแต่กำนันจะขอร้องให้ผู้มีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 12 แต่ต้องได้รับความเห็นชอบของผูวาระชากรมืองด้วยจึงเป็นได้ และกำนันมีอำนาจเปลี่ยนสารวัตรได้

เหตุที่สารวัตรจะต้องออกจากตำแหน่งนั้น เหมือนกับเหตุที่กำนันจะต้องออกจากตำแหน่งทุกประการ”

เอกสารอ้างอิง

กรมการปกครอง สำนักบริหารการปกครองท้องที่. คู่มือปฏิบัติงานกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประจำปี 2563.

ปทุมธานี: โรงพิมพ์อาสาสมัครศึกษาดินแดง, 2563.

กรมการปกครอง สำนักบริหารการปกครองท้องที่. คู่มือปฏิบัติงานกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประจำปี 2561

(ฉบับรวบรวมหนังสือสั่งการและตอบข้อหารือ). ปทุมธานี: โรงพิมพ์อาสาสมัครศึกษาดินแดง, 2561.

กรมการปกครอง ส่วนวิจัยและประเมินผล กองวิชาการและแผนงาน. บทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน

ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของหมู่บ้าน/ชุมชน. กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย.

กรุงเทพมหานคร: 2563